

УДК 330.658

<https://doi.org/10.53920/ES-2022-1;2-10>

Вікторія Віталіївна МАЛТИЗ

Запорізький національний університет

ORCID ID: 0000-0002-3863-6456

Олександр Анатолійович МАЛТИЗ

Запорізький національний університет

ДІАГНОСТИКА РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Стаття присвячена дослідженню питань діагностики рівня економічної безпеки вітчизняних підприємств. Встановлено, що особливої гостроти проблемі забезпечення економічної безпеки сьогодні надає фактор посилення кількості зовнішніх загроз через вплив глобальної пандемії та триваючої в Україні війни з російською федерацією. Розглянуто зміст понять «економічна безпека підприємства» й «діагностика економічної безпеки підприємства». Систематизовано основні підходи до проведення діагностики економічної безпеки підприємств: підхід на основі аналізу фінансового стану підприємства; прибутково-інвестиційний підхід; тримірний підхід; ресурсно-функціональний підхід; індикативний підхід; економіко-математичний підхід; комплексний (інтегральний) підхід в межах яких встановлено існування численних авторських методика діагностики економічної безпеки. В межах інтегрального підходу запропоновано для використання вітчизняними підприємствами просту та наочну методику експрес-діагностики рівня економічної безпеки, яка передбачає розрахунок інтегрального показника рівня економічної безпеки підприємства.. Показники оцінки рівня економічної безпеки в межах запропонованої методики та їх вагові коефіцієнти отримані на основі аналізу результатів діяльності промислових підприємств України, що є її перевагою. Запропоновану методику апробовано на прикладі вітчизняного підприємства ТОВ «Львівська мрія», що дозволило встановити незадовільний рівень економічної безпеки досліджуваного підприємства, що підтверджує результати аналізу, проведеного традиційними методами.

Ключові слова: економічна безпека підприємства, діагностика економічної безпеки, експрес-діагностика, діагностичний інструментарій, стандартизація, інтегральний показник.

VIKTORIYA MALTUZ

Zaporizhzhya National University

Oleksander MALTUZ

Zaporizhzhya National University

DIAGNOSTICS OF THE ECONOMIC SECURITY OF ENTERPRISE

The article is devoted to the study of diagnostic issues of the level of economic security of domestic enterprises. It was established that the problem of ensuring economic security is particularly acute today due to the increase in the number of external threats due to the influence of the global pandemic and the ongoing war in Ukraine with the Russian Federation. The content of the concepts "economic security of the enterprise" and "diagnostics of the economic security of the enterprise" were considered. The main approaches to diagnosing the economic security of enterprises are systematized: an approach based on the analysis of the financial state of the enterprise; profit-investment approach; three-dimensional approach; resource-functional approach; indicative approach; economic and mathematical approach; a complex (integral) approach, within which the existence of numerous author's techniques for diagnosing economic security is established. Within the framework of the integrated approach, a simple and clear method of express diagnostics of the level of economic security is proposed for use by domestic enterprises, which involves the calculation of an integral indicator of the level of economic security of the enterprise. Indicators of the assessment of the level of economic security within the limits of the proposed method and their weighting factor are obtained on the basis of the analysis of activity results industrial enterprises of Ukraine, which is its advantage. The proposed methodology was tested on the example of the domestic enterprise Lviv Dream LLC, which made it possible to establish an unsatisfactory level of economic security of the investigated enterprise, which confirms the results of the analysis conducted by traditional methods.

Key words: economic security of the enterprise, diagnostics of economic security, express diagnostics, diagnostic tools, standardization, integral indicator.

JEL Classification: M21

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Особливості сучасних умов господарювання зумовлюють необхідність системного захисту життєво-важливих економічних інтересів як України в цілому, так і основи вітчизняної економіки – підприємницького сектора – від впливу загроз зовнішнього та внутрішнього походження. Особливої гостроти проблемі забезпечення економічної безпеки на всіх рівнях на сьогоднішній день надає фактор посилення кількості зовнішніх загроз та

зростання рівню їх негативного впливу через вплив глобальної пандемії та, перш за все, триваючої в Україні війни з російською федерацією, що стосується як національної економіки в цілому, так і підприємств зокрема.

За таких умов для будь-якого суб'єкту господарювання постає нагальна необхідність розробки методів та інструментів діагностики рівня економічної безпеки, які ґрунтуються на останніх теоретико-методологічних дослідженнях в досліджуваній площині та, поряд із цим, враховують специфіку господарської діяльності саме вітчизняних підприємств.

Аналіз досліджень та публікацій. Дослідженню питань теорії, методики та практики забезпечення економічної безпеки підприємства, ідентифікації загроз економічній безпеці, систематизації методів її діагностики та заходів її зміцнення присвячено численну кількість праць вітчизняних та зарубіжних науковців, з-поміж яких З.С. Варналій, В.М. Варталян [1], О.М. Гребешкова, С.Б. Довбня [2], Н.В. Іванова [3], В.І. Кириленко, *Г. В. Козаченко* [4], О.С. Коцюба, В.А. Кредісов, Е.М. Лібанова, А.С. Марина, П.В. Мельник, О. О. Молодід [5], О.І. Судакова [6], К.С. Фень та ін.

Разом з тим, не всі аспекти економічної безпеки на рівні підприємств є достатньо вивченими на сьогодні. Зокрема, існує необхідність пошуку більш ефективних інструментів діагностики рівня економічної безпеки вітчизняних підприємств, особливо з урахуванням нових викликів та загроз.

Формулювання цілей статті. Метою статті є узагальнення теоретико-методичних підходів до діагностики економічної безпеки підприємства для вдосконалення діагностичного інструментарію рівня економічної безпеки вітчизняних підприємств.

Виклад основного матеріалу. Економічна безпека підприємства являє собою такий стан підприємства, за якого забезпечується захищеність підприємства від впливу загроз і змін зовнішнього і внутрішнього середовища на основі їх попередження, мінімізації несприятливого впливу та своєчасного подолання, що досягається за рахунок ефективного використання економічних ресурсів та узгодження економічних інтересів підприємства з економічними інтересами стейкхолдерів та створює основу для забезпечення стабільного функціонування та збалансований безперервний розвиток у майбутньому.

Своєю чергою діагностика економічної безпеки являє собою вихідну умову забезпечення необхідного і достатнього рівня економічної безпеки підприємства на основі ідентифікації та комплексного й достовірного аналізу визначеного переліку індикаторів економічної безпеки за кожною її функціональною

складовою, що забезпечує можливості оперативного коригування діяльності підприємства для зміни чи підтримання досягнутого ним рівня економічної безпеки.

Діагностика рівня економічної безпеки дозволяє своєчасно виявляти несприятливі тенденції і загрози економічній безпеці підприємства, що генеруються як внутрішнім, так і зовнішнім середовищем господарювання. Своєю чергою, це дозволяє виявляти слабкі місця в економічній системі і, відтак, забезпечувати оптимальний розподіл та ефективне використання корпоративних ресурсів з точки зору забезпечення економічної безпеки підприємства [6, с. 193].

Зауважимо, що в науковій економічній літературі наводяться численні авторські методики визначення рівня економічної безпеки підприємств, що пов'язано зі складністю об'єкта дослідження, які можна згрупувати у розрізі декількох основних підходів: підхід на основі аналізу фінансового стану підприємства; прибутково-інвестиційний підхід; тримірний підхід; ресурсно-функціональний підхід; індикативний підхід; економіко-математичний підхід; комплексний (інтегральний) підхід в межах яких виділяють численну кількість як якісних, так і кількісних авторських методик діагностики рівня економічної безпеки підприємств [1; 2; 3; 4; 5]. При цьому варто відзначити, що суттєвою проблемою багатьох з них є те, що вони розроблялися західними вченими відповідно до умов функціонування закордонних корпорацій, а, отже, не враховують специфіку вітчизняного економічного простору, що призводить до спотворення результатів аналізу або є занадто складними у використанні й потребують значної кількості аналітичних даних. Такий стан справ зумовлює доцільність розробки й застосування на практиці наочних та нескладних у використанні методів діагностики економічної безпеки, які забезпечували б можливість обчислення інтегрального показника та, поряд із цим, враховували б специфіку економічного простору України.

Тому пропонуємо для використання на вітчизняних підприємствах не складну інтегральну методику експрес-діагностики рівня економічної безпеки, яку ми пропонуємо до використання на вітчизняних підприємствах, в основі якої лежить методика інтегральної оцінки фінансового стану підприємства, запропонована О. Ю. Клементьєвою [7].

Для побудови інтегрального показника пропонується використовувати формулу середньоарифметичної зваженої, яка передбачає надання кожному показнику певного рівня значущості [7]:

$$I = \sum_i^m s_i w_i, \quad (1)$$

де m – кількість фінансових показників інтегральної оцінки;
 si – стандартизоване значення фінансового показника;
 ωi – вага (значимості) фінансового коефіцієнта.

При проведенні експрес-діагностики економічної безпеки увагу, перш за все, слід приділяти фінансові стійкості, ліквідності і платоспроможності та ефективності використання капіталу, тому інтегральна оцінка являє собою сумарне значення стандартизованих показників, що характеризують ці складові. Стандартизація вибраних показників здійснюється шляхом ділення фактичних показників на стандартне значення, тобто [7]:

$$S_i = x_i / a_i, \quad (2)$$

де x_i – фактичне значення фінансового показника;
 a_i – стандартне значення фінансового показника.

Таким чином, виходячи із визначеного механізму стандартизації (2), формула (3.1) буде мати наступний вигляд [7]:

$$I = \sum_i^m \frac{x_i}{a_i} w_i, \quad (3)$$

На основі отриманого інтегрального показника робиться висновок про рейтинг підприємства за певною шкалою.

До беззаперечної переваги пропонованої методики відносимо той факт, що її розробка відбувалася з урахуванням специфіки вітчизняної економічної системи, на що вказує той факт, що значення показників оцінки рівня економічної безпеки та їх вагових коефіцієнтів отримані на основі аналізу результатів діяльності промислових підприємств України (табл. 1), а враховуючи той факт, що фінансова складова є основною складовою економічної безпеки підприємства, вона цілком може застосовуватися для експрес-діагностики рівня його економічної безпеки.

Таблиця 1

Стандартні значення показників діагностики рівня економічної безпеки підприємства та їх вагові коефіцієнти

Показник	ωi	a_i
Показники ефективності використання капіталу, Z		
Прибутковість поточних активів	6	0,1
Ефективність використання власного капіталу	2	0,06
Загальна рентабельність продукції	10	0,10
Рентабельність продажу за чистим прибутком	4	0,05
Коефіцієнт оборотності оборотних коштів	3	2,40
Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	3	5
Показники платоспроможності та ліквідності, Y		
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	2	0,20
Коефіцієнт покриття	2	0,70
Показники фінансової стійкості, X		
Коефіцієнт забезпеченості запасів власними оборотними коштами	2	0,10
Коефіцієнт фінансової незалежності	2	0,5

Примітка. Джерело : [7]

В залежності від значення інтегрального показника експрес-діагностики рівня економічної безпеки пропонується п'ятиступенева градація рівнів економічної безпеки підприємства: незадовільна, задовільна, нестабільна, впевнена, куражна, критерії яких наведені в табл. 2.

Таблиця 2
Класифікація рівнів економічної безпеки підприємств в залежності від значення інтегрального показника

Значення	Економічна безпека	Характеристика
Менше 0	Незадовільний рівень економічної безпеки	Характеризується збитковою діяльністю, низьким рівнем ліквідності та залежністю від зовнішніх джерел фінансування.
0-39	Задовільний рівень економічної безпеки	Низький рівень ефективності використання капіталу, характерна нестабільна структура капіталу та недостатній рівень ліквідності.
40-65	Нестабільна економічна безпека	Нестабільний рівень прибутковості та оборотності активів при наявності перебоїв у платоспроможності та фінансовій стійкості.
66-99	Впевнена економічна безпека	Всі показники знаходяться на оптимальному рівні.
Більше 99	Куражна економічна безпека	Характеризується надвисоким рівнем прибутковості та платоспроможності. Частіш за все підприємства недовгий проміжок часу перебувають в такому стані, оскільки такий стан є виснажливим і ресурсномістким.

Джерело: складено авторами з урахуванням [7]

Для апробації запропонованої методики нами було проведено експрес-діагностику рівня економічної безпеки вітчизняного промислового підприємства ТОВ «Львівська Мрія» на період 2019–2021 рр. (табл. 3).

Як бачимо з табл. 3.2, інтегральний показник експрес-діагностики рівня економічної безпеки ТОВ «Львівська Мрія» протягом всього періоду має значення нижче нуля, що вказує на незадовільний рівень економічної безпеки, який характеризується збитковою діяльністю, низьким рівнем ліквідності та залежністю від зовнішніх джерел фінансування, що й притаманно аналізованому підприємству та підтверджується результатами аналізу, проведеного традиційними засобами.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі Таким чином, у статті запропоновано інтегральну методику експрес-діагностики рівня економічної безпеки підприємства, перевагою якої є те, що її розробка здійснювалася на основі аналізу результатів діяльності промислових підприємств України.

Апробація запропонованої методики на прикладі функціонуючого вітчизняного промислового підприємства ТОВ «Львівська Мрія»

засвідчила незадовільний рівень його економічної безпеки, який характеризується збитковою діяльністю, низьким рівнем ліквідності та залежністю від зовнішніх джерел фінансування. При цьому найгірша ситуація спостерігається у 2020 р. з суттєвим покращенням на кінець 2021 р., на що вказує зростання інтегрального показника у 417,5 разів, що відповідає результатам традиційного аналізу.

Таблиця 3

Розрахунок інтегрального показника економічної безпеки ТОВ «Львівська Мрія» на період 2019–2021 рр.

Показник	ωl	αl	2019 р.			2020 р.			2021 р.		
			z, y, x	sl	skwl	z, y, x	sl	skwl	z, y, x	sl	skwl
Показники ефективності використання капіталу, Z											
Прибутковість поточних акцій	6	0,1	-0,13	-1,30	-7,80	-0,09	-0,9	-5,4	0,0014	0,01	0,08
Ефективність використання власного капіталу	2	0,06	-1,83	-30,50	-61,00	-0,45	-7,5	-15	-0,0056	-0,09	-0,19
Загальна рентабельність продукції	10	0,1	0,29	2,90	29,00	-1,16	-11,6	-116	0,16	1,60	16,00
Рентабельність продажу за чистим прибутком	4	0,05	-1,31	-26,20	-104,80	-75,6	-1512	-6048	0,0008	0,02	0,06
Коефіцієнт оборотності оборотних коштів	3	2,4	0,14	0,06	0,18	0,0017	0,0007	0,0021	2,83	1,18	3,54
Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	3	5	1,58	0,32	0,95	0,05	0,01	0,03	37,70	7,54	22,62
Z	-	-	-	-	-143,48	-	-	-6184,37	-	-	42,12
Показники платоспроможності та ліквідності, Y											
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	2	0,2	0,00004	0,0002	0,0004	0,00006	0,0003	0,0006	0,0001	0,0007	0,0014
Коефіцієнт покриття	2	0,7	0,53	0,76	1,51	0,48	0,69	1,37	0,61	0,88	1,75
Y	-	-	-	-	1,51	-	-	1,37	-	-	1,76
Показники фінансової стійкості, X											
Коефіцієнт забезпеченості запасів власними оборотними коштами	2	0,1	-5,19	-51,9	-103,8	-0,81	-8,1	-16,2	-2,89	-28,89	-57,79
Коефіцієнт фінансової незалежності	2	0,5	-0,15	-0,3	-0,6	-0,26	-0,52	-1,04	-0,23	-0,47	-0,93
X	-	-	-	-	-104,4	-	-	-17,24	-	-	-58,72
Інтегральний показник, I	-	-	-	-	-246,36	-	-	6200,24	-	-	-14,85

Зазначене дозволяє зробити висновок щодо цілкової доцільності та ефективності застосування запропонованої методики в якості одного з видів діагностичного інструментарію рівня економічної безпеки промислових підприємств в Україні.

© Малтиз В.В., Малтиз О.А., 2022

ЛІТЕРАТУРА

1. Варталян В. М., Скачков О. М., Ревенко Д. С. Моделирование экономической безопасности предприятия в условиях неопределенности исходных данных. *Вісник НТУ «ХПИ». Серія: Нові рішення в сучасних технологіях.* 2013. № 56 (1029). С. 147–154.

2. Довбня С., Гічова Н. Діагностика рівня економічної безпеки підприємств. *Фінанси підприємств*. 2008. № 4. С. 88–97.
3. Іванова Н. В. Оцінка ефективності системи економічної безпеки агропромислових підприємств. Дис. ... канд. екон. наук / 08.00.04. Запоріжжя, 2011. 268 с.
4. *Козаченко Г. В., Пономарьов В. П., Ляшенко О. М. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення : монографія*. К. : Лібра, 2013. 280 с.
5. Молодід О. О. Системний підхід при економіко-математичному моделюванні економічної безпеки будівельного підприємства. *Ефективна економіка*. 2012. № 9. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1373>. (дата звернення 03.02.2022).
6. Судакова О. І., Попова В. В., Медведовська Т. П., Мещеряков О. С. Діагностика в системі управління економічною безпекою підприємства. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. Вип. 13. С. 192–195.
7. Клементьєва О. Ю. Удосконалення інтегральної оцінки фінансового стану промислового підприємства. Наукова електронна бібліотека періодичних видань НАН України. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/35923/13-Klementeva.pdf?sequence=1>. (дата оброблення 07.02.2022).

REFERENCES

1. Vartanyan, V. M., Skachkov, O. M., Revenko, D. S. (2013). *Modelirovanie ekonomicheskoy bezopasnosti predpriyatiya v usloviyah neopredelennosti ishodnykh dannykh [Modeling the economic security of an enterprise under conditions of initial data uncertainty]*. Visnyk NTU «KhPI». Seriya: Novi rishennia v suchasnykh tekhnolohiiakh. № 56 (1029). pp. 147–154. [in Russian]
2. Dovbnya, S., Hichova, N. (2008). *Diahnostyka rivnia ekonomichnoi bezpeky pidpriemstv [Diagnostics of the level of economic security of enterprises]*. *Finansy pidpriemstv*. № 4. pp. 88–97. [in Ukrainian]
3. Ivanova, N. V. (2011). *Otsinka efektyvnosti systemy ekonomichnoi bezpeky ahropromyslovykh pidpriemstv [Evaluation of the effectiveness of the system of economic security of agro-industrial enterprises]*. Dys. ... kand. ekon. nauk / 08.00.04. Zaporizhzhia. 268 p. [in Ukrainian]

4. Kozachenko, H. V., Ponomarov, V. P., Liashenko, O. M. (2003). *Ekonomichna bezpeka pidpriemstva: sutnist ta mekhanizm zabezpechennia* [Economic security of the enterprise: essence and mechanism of provision] : monograph. K. : Libra. 280 p. [in Ukrainian]

5. Molodid, O. O. (2012). Systemnyi pidkhid pry ekonomiko-matematychnomu modeliuvanni ekonomichnoi bezpeky budivelnogo pidpriemstva [A systematic approach to economic-mathematical modeling of the economic security of a construction enterprise]. *Efektivna ekonomika*. 2012. № 9. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1373>. (access date 03.02.2022). [in Ukrainian]

6. Klementieva, O. Yu. *Udoskonalennia intehralnoi otsinky finansovoho stanu promysloвого pidpriemstva* [Improvement of the integrated assessment of the financial condition of the industrial enterprise]. Naukova elektronna biblioteka periodychnykh vydan NAN Ukrainy. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/35923/13-Klementeva.pdf?sequence=1>. (access date 07.02.2022). [in Ukrainian]

7. Sudakova, O. I., Popova, V. V., Medvedovska, T. P., Meshcheriakov, O. S. (2016). *Diahnostyka v systemi upravlinnia ekonomichnoiu bezpekoiu pidpriemstva* [Diagnostics in the economic security management system of the enterprise]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky*. Vol. 13. pp. 192–195. [in Ukrainian]

Стаття надійшла до редакції 14.02.2022